

کرمان

از مشروطیت تا سقوط قاجار

تألیف

غلامعباس نجم الدینی

نجم الدین غلام عباس ، ۱۳۴۴ -

کرمان از مشروطیت تا سقوط قاجار / تألیف غلام عباس نجم الدین . - -

قم : حسین علیهما السلام ، ۱۳۸۵ .

۲۵۰ ص .

ISBN-۹۶۴-۸۲۶۲-۴۲-X

۲۵۰۰ ریال

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

۱. کرمان - تاریخ . ۲. ایران - - تاریخ - - انقلاب مشروطه ، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷ ق . - - کرمان

۳. آقا محمد قاجار ، شاه ایران ، ۱۱۵۵ - ۱۲۱۱ ق .

الف . عنوان .

DSR ۲۱۱۵ / ۷۵ آن ۹۵۵ / ۰۷۵۷۲۲

کتابخانه ملی ایران ۲۶۷۲ - ۸۵ م

کرمان از مشروطیت تا سقوط قاجار

مؤلف : غلامعباس نجم الدینی

ناشر : انتشارات حسین (علیها السلام)

تیراژ : ۲۲۰۰

نوبت و تاریخ انتشار : اول بهار / ۱۳۸۵

لیتوگرافی : اهل البیت (علیهم السلام)

صفحه نگار : هادی احمدی

قیمت : ۲۵۰۰ تومان

شابک :

ISBN-۹۶۴-۸۲۶۲-۴۲-X

تلفن مرکز نشر : قم : ۲۹۲۳۴۷۹۳ - ۷۷۴۷۲۹۷

همراه : ۰۹۱۲۳۵۳۲۸۱۶

صندوق پستی : ۱۱۷۹ - ۳۷۱۳۵

کلیه حقوق برای مؤلف محفوظ است

فہرست مطالب

عنوان	صفحہ
مقدمہ	۹
بخش اول - سرزمین و مردم کرمان	۱۳
فصل اول - حدود و موقعیت جغرافیایی، بلوکات و نواحی	۱۴
۱. گواشیر	۱۶
۲. کوهپایہ	۱۷
۳. خبیص	۱۷
۴. بم	۱۸
۵. نرماشیر	۱۹
۶. راین	۱۹
۷. ساردویہ	۲۰
۸. جیرفت	۲۰
۹. رودبار	۲۱
۱۰. بردسیر	۲۲
۱۱. اقطاع (بافت)	۲۲
۱۲. کوشک و صوغان	۲۴
۱۳. ارزونہ	۲۵
۱۴. سیرجان	۲۵
۱۵. شہربابک	۲۶
۱۶. رفسنجان	۲۷
۱۷. زرنند	۲۷
۱۸. انار	۲۷
۱۹. کوهبنان	۲۸
۲۰. راور	۲۸

فصل دوم - نگاهی اجمالی به اوضاع سیاسی و محیط اجتماعی کرمان از آغاز حکومت قاجار تا زمان مشروطیت.....	۳۵
فصل سوم - اوضاع اقتصادی و نظام مالیاتی کرمان از آغاز حکومت قاجار تا مشروطیت.....	۴۴
فصل چهارم - بافت اجتماعی و گروههای مذهبی کرمان.....	۵۵
۱- مسلمانان (شیعه یا متشرعه - اهل تسنن).....	۵۵
۲- شیخیه.....	۵۶
۳- بابیه.....	۶۴
۴- صوفیه (نعمتی، حیدری).....	۶۸
۵. زرتشتیان.....	۷۰
۶. هندو و یهودی.....	۷۴
فصل پنجم - درگیریهایی فرقه ای و تاثیر آن بر اوضاع سیاسی و اجتماعی کرمان.....	۷۶
۱- درگیری شیخیه و متشرعه.....	۷۶
۲- درگیری شیخیه و بابیه.....	۸۱
۳- درگیری حیدری ها و نعمتی ها.....	۸۳
فصل ششم - بهره برداریهای استعمار از درگیریهایی مذهبی در کرمان.....	۸۵
بخش دوم - کرمان در دوره مشروطه.....	۹۱
فصل اول - ساختار سیاسی کرمان در آستانه انقلاب مشروطیت.....	۹۲
فصل دوم - ساختار سیاسی اجتماعی و اقتصادی کرمان در دوره مشروطیت.....	۱۰۵
۱- اوضاع سیاسی و اجتماعی.....	۱۰۵
۲- اوضاع اقتصادی.....	۱۱۵
۳- اوضاع فرهنگی.....	۱۱۷
۴- اوضاع مذهبی.....	۱۲۰
فصل سوم: فعالیت گروههای مختلف بخصوص حزب دموکرات در کرمان.....	۱۲۵
فصل چهارم: قیام سلاطین عشره.....	۱۲۹
فصل پنجم: جنگ جهانی اول و فعالیت آلمانیها و عثمانیها در کرمان.....	۱۳۷
فصل ششم: جنگ جهانی اول و فعالیت انگلیسیها در کرمان، تشکیل پلیس جنوب (S.P.R).....	۱۴۴

بخش سوم : حکام ، اندیشمندان ، جراید و مطبوعات ، نمایندگان کرمان	۱۵۵
فصل اول : حکام کرمان در دوره مشروطه	۱۵۶
فصل دوم : اندیشمندان و آزادیخواهان کرمان در صدر مشروطیت	۱۶۲
۱- میرزارضا کرمانی	۱۶۲
۲- میرزا آقاخان کرمانی	۱۷۱
۳- شیخ احمد روحی کرمانی	۱۷۸
۴- ناظم الاسلام کرمانی	۱۸۰
۵- مجد الاسلام کرمانی	۱۸۲
فصل سوم : جراید و مطبوعات کرمان	۱۸۵
۱- روزنامه اعتبار	۱۸۵
۲- روزنامه مرات جنوب	۱۸۵
۳- روزنامه دارالامان	۱۸۶
۴- روزنامه جریده کرمان	۱۸۷
۵- روزنامه دهقان	۱۸۸
۶- روزنامه شهاب ثاقب	۱۹۰
۷- مجله ادب	۱۹۰
۸- روزنامه فرهنگ	۱۹۰
۹- مجله همای	۱۹۱
۱۰- روزنامه بیداری	۱۹۱
۱۱- روزنامه استقامت	۱۹۲
فصل چهارم - نمایندگان کرمان در پنج دوره قانونگذاری	۱۹۳
نتیجه	۲۰۲
ماخذ	۲۰۷
الف: منابع	۲۰۷
ب: تحقیقات	۲۱۳

۲۱۳	۱- کتب
۲۲۰	۲- روزنامه ها
۲۲۰	۳- مجلات
۲۲۱	ج - اسناد
۲۲۳	ضمائم

www.ketab.ir

مقدمه

نقش مهم و اساسی تواریخ محلی در شناسایی جزئیات رویدادها و حوادث واقعی تاریخ بر کسی پوشیده نیست. تاریخ اجتماعی هر سرزمین شامل درگیریه‌ها، زد و خوردها، فراز و نشیب‌ها، قحطی‌ها و گرسنگی‌ها، عادات و آداب و سنن و مانند اینهاست که بندرت می‌توان آن را در تواریخ بزرگ عمومی که بیشتر به شرح وقایع و ضبط رویدادها براساس زمان می‌پردازند، یافت.

آنان که نسبت به جغرافیا و جغرافیای تاریخی و بالاخره به تواریخ محلی اولویت قائل‌اند، در تدوین تاریخ و تبیین رویدادهای عالم سهم بسزایی دارند و در این میان سرزمین‌هایی که دارای تاریخ کهن می‌باشند و در عرصه حیات سخت‌ترین مبارزات را برای تسلط بر طبیعت و استفاده از منابع موجود در آن انجام داده‌اند، از امتیاز و برتری خاصی برخوردارند و در این میان کرمان دارای مقام ممتازی است.

کرمان، سرزمینی که مردمان آن برای ادامه حیات خویش با طبیعت سخت جان و خشن پیمان مودت و سازگاری بسته‌اند و برای یافتن قطراتی از مایه حیات به اعماق زمین پناه برده و از دل خاک جوی آبی را بر پهنه زمین عطشناک کویر جاری ساخته و قافله تمدن و حیات را از خطر طوفان بی‌امان کویر و خشم ریگستان حفظ نموده‌اند. اگر برای هر سرزمینی فضیلت و امتیازی قائل شویم، امتیاز سرزمین کرمان، مردمان سخت کوش، پرتلاش و قانع و کم توقع آن می‌باشد که در طول قرنهای متمادی، با حداقل امکانات بسربرده و توانسته‌اند یک زندگی شرافتمندانه را در مسیر کمال و تکامل پایه‌ریزی نمایند. مطالعه تاریخ کرمان و رویدادهای آن برای هر فرد ایرانی عبرت‌انگیز و شگفت‌آور است. اگر به وضعیت اجتماعی و اخلاقی و روحیات مردم کرمان بیندیشیم و ویژگیهای اقتصادی و توان مالی این مردم را در نظر بگیریم در می‌یابیم که منشاء و عامل اصلی تمام پدیده‌های اجتماعی این سرزمین به وقایع و حوادث تاریخی گذشته مربوط می‌شود.

مردم کرمان به صبر و حوصله، بردباری و قناعت، آسان‌گیری و گذشت، پشتکار و پرمکاری، مهمان داری و مهمان نوازی مشهورند. همه این خصوصیات معلول حوادث سهمگینی است که در طول تاریخ در این سرزمین به وقوع پیوسته است و عجیب است که خصلت مشهور کرمانیها یعنی مهمان نوازی و غریب‌پروری آنان بوده که همواره کار به دستشان داده و آنان را متحمل زیان و خسارت فراوان نموده است.

وضعیت طبیعی کرمان، دور افتادگی آن و نیز روحیه کرمانیان همواره باعث شده که بیشتر سلاطین شکست خورده و تاج و تخت از دست داده بدین دارالامان روی آورند و در پناه ساکنان آن قرار یابند و از این روی کرمان اغلب مهمانسرای میهمانان ناخوانده سیاسی و حکومتی بوده است. و به قول استاد دکتر

باستانی پاریزی در مقدمه تاریخ کرمان، دولتهای بزرگ ایرانی صبح صادقشان در آفاق دیگر تافته است و کرمان بینوا همیشه ناچار بوده در آفتاب لب بام حکومتها تن خود را گرم کند...

مسلم است که اثرات حوادث تاریخی در سرزمینی مانند کرمان با بنیه اقتصادی ضعیف تا چه اندازه سخت و شدید بوده است و در پی هر هجوم و لشگرکشی، قحطیهای وحشتناک و تلفات دائمی و فقر و فلاکت طولانی دامنگیر مردم می شده است ولی با همه این احوال کرمانیها در دفاع از پناه آوردگان به خود کوتاهی نمی کرده اند و تا سرحد جان از آنان دفاع می نمودند و همین عامل باعث می گردید در مواردی که مدافعان تاب و توان مقاومت را از دست می دادند و شهر تسلیم می گردید، فاتحان جوی خون به راه بیندازند.

پناهنده شدن لطفعلی خان زند به کرمان و از جان گذشتگی کرمانیان در مقابل آقامحمدخان قاجار از حوادث مشهور و شنیدنی تاریخ کرمان و قتل عام بی امان ساکنان دارالامان توسط خان قاجار از دردناکترین وقایع تاریخ می باشد. و مهمترین فداکاری کرمانیان را می توان در نهضت مشروطیت مردم ایران مشاهده نمود. داستان این فداکاری باطنین صدای شلیک گلوله ای از دهانه پنج تیر میرزارضای کرمانی در حضرت عبدالعظیم (ع) به جانب ناصرالدین شاه که ارکان نظام استبدادی قاجاریه را به لرزه درآورد، آغاز می شود و با سربریدن و پوست کندن همفکران او، میرزا آقاخان کرمانی و شیخ احمدروحی کرمانی در تبریز به دست محمد علی میرزا ولیعهد مظفرالدین شاه، تبعید مجدالاسلام کرمانی و فداکاریهای ناظم الاسلام و ناظم الاطباء کرمانی و سرانجام به چوب بستن حاج شیخ محمدرضا آیت الله کرمانی ادامه می یابد و این همه نشان از تلاش و از خود گذشتگی کرمانیان در راه به ثمر رسانیدن نهضت مشروطیت دارد و آنان که واقعه کرمان را یک درگیری فرقه ای و مسئله ای داخلی مطرح نموده اند، فراموش کرده اند که انعکاس این واقعه چگونه محافل آزادیخواهی را در تهران تکان داد و سران نهضت را در ادامه مبارزه مصمم تر و متحدتر ساخت، چنانکه حضرت آیت الله سیدمحمد طباطبایی به آیت الله بهبهانی و آیت الله شیخ فضل الله نوری پیغام می دهند که «اگر این واقعه را جبران ننمایم دیگر از برای این لباس احترام و وقعی نخواهند گزارد».

با همه این احوال «بیستون را عشق کند و شهرتش فرهاد برد.» و کرمان و کرمانیان از باغ مشروطیت گلی نچیدند و ثمری حاصل ننمودند و ثمره مشروطیت کرمان را خوانین بختیاری چیدند.

اوضاع سیاسی، آشفتگیهای مداوم، انقلابات پی درپی، حکام ظالم و عدم امنیت و عدالت در طول تاریخ، درد و رنجی را که مردم این سرزمین برای غلبه بر قهر طبیعت متحمل می گشتند، مضاعف ساخته و آنان را در زیر بار سهمگین وقایع شوم و قحطیهای خطرناک و مالیاتهای گزاف خرد نموده است.

از سوی دیگر از ابتدای سلطنت قاجار که ایران به علت موقعیت مهم جغرافیایی و استراتژیکی مورد توجه همزمان سه قدرت بزرگ استعماری آن روز دنیا یعنی انگلستان، روسیه و فرانسه که در عرصه سیاست بین‌المللی به رقابت شدید با یکدیگر می‌پرداختند، قرار گرفت و انگلیسیها برای حفظ موقعیت و افزایش نفوذ خود در ایران و نهایتاً "در آسیا، جنوب ایران را میدان فعالیت خود قرار دادند و این امر با وقوع جنگ جهانی اول به اوج شدت خود رسید، بیشترین لطمه را کرمان و بلوچستان متحمل گردیدند.

به هر روی آنچه را که ما در این اثر تحت عنوان «کرمان از مشروطیت تا سقوط قاجار» تعقیب می‌نماییم، تحلیل و بررسی پیرامون یک دوره حساس و تقریباً "مبهم از تاریخ کرمان، در تمام زمینه‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و مذهبی می‌باشد و کوشیده ایم در حد امکانات موجود و به دور از تعصب و پیشداوری به بررسی و بازنگری تاریخ کرمان در این دوره بپردازیم و حتی الامکان با استفاده از اسناد قابل دسترسی و منابع پراکنده، تصویری روشن از اوضاع کرمان در جنبه‌های مختلف ارائه نماییم. نکته‌ای که ذکر آن ضروری می‌نماید پیوند نزدیک میان تاریخ کرمان و بلوچستان در این دوره می‌باشد. چرا که سرزمین بلوچستان از نظر سیاسی جزیی از کرمان محسوب می‌شده و حاکم کرمان بر بلوچستان نیز حکومت می‌نموده است و ما در ضمن بحث‌های نموده‌ایم وقایع بلوچستان را نیز تا جایی که به تاریخ کرمان مربوط می‌شده شرح داده و اقدامات حکام کرمان در رابطه با خطه بلوچستان را که عموماً "عبارت بوده است از سرکوب شورشها و طفیانها و دریافت مالیاتهای سنگین آن هم با خشونت و سفاکی و قتل و کشتار و ویرانی و به دنبال آن اسارت و آوارگی طوایف بلوچ، بازگو نماییم.

این کتاب به طور کلی از سه بخش تشکیل یافته است. بخش اول با عنوان «سرزمین و مردم کرمان» در واقع مقدمه‌ای بر موضوع اصلی کتاب محسوب می‌شود. در این بخش سعی نموده‌ایم در حد امکان اطلاعاتی در باره حدود و موقعیت جغرافیایی کرمان در عصر قاجاریه و وضعیت بلوکات و نواحی این ایالت فرا روی خوانندگان قراردهیم (فصل اول). در فصل دوم این بخش به طور اجمال به بررسی اوضاع سیاسی و محیط اجتماعی کرمان از ابتدای حکومت قاجاریه تا وقوع انقلاب مشروطیت پرداخته‌ایم. بررسی اوضاع اقتصادی و نظام مالیاتی کرمان در دوره مذکور موضوع فصل سوم را تشکیل می‌دهد. آنگاه به معرفی گروههای مذهبی ساکن کرمان در این دوره یعنی مسلمانان شامل شیعه یا متشععه و اهل تسنن، زرتشتیان، شیخیه، بابیه، صوفیه، هندوها و یهودیان پرداخته‌ایم. در این فصل (فصل چهارم) ضمن بررسی وضعیت این گروهها و نقش آنان در محیط اجتماعی و رویدادهای سیاسی کرمان به چگونگی شکل‌گیری و در حد اجمال بیان آراء و عقاید بنیانگذاران بعضی از آنها نیز اشاره نموده‌ایم. فصل پنجم بخش اول به «درگیریهای فرقه‌ای و تأثیر آن بر اوضاع سیاسی و اجتماعی کرمان» اشاره دارد و در فصل ششم «بهره‌برداریهای استعمار از درگیریهای مذهبی در کرمان» را مورد بحث و بررسی قرار داده‌ایم.

بخش دوم کتاب حاضر تحت عنوان «کرمان در دوره مشروطه» که دربرگیرنده موضوع اصلی کتاب نیز می‌باشد به شش فصل تقسیم می‌شود. در فصل اول به بررسی اوضاع کرمان در آستانه انقلاب مشروطیت پرداخته‌ایم و چگونگی رویارویی مردم کرمان با حکام وقت و هم‌نوایی آنان با فریاد آزادیخواهی مردم سایر نقاط ایران و درخواست حکومت مشروطه را بیان کرده‌ایم. در فصل دوم ساختار سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کرمان در دوره مشروطیت را تحت چهار عنوان اوضاع سیاسی اجتماعی، اوضاع اقتصادی، اوضاع فرهنگی و اوضاع مذهبی مورد بحث و مطالعه قرار داده‌ایم. «فعالیت گروه‌های سیاسی بخصوص حزب دموکرات در کرمان» و «قیام سلاطین عشره» به ترتیب موضوع فصل‌های سوم و چهارم را تشکیل می‌دهند. در فصل پنجم به چگونگی وقوع جنگ جهانی اول و کشیده شدن دامنه آن به داخل ایران علیرغم اعلام بی‌طرفی از سوی دولت وقت و فعالیت نمایندگان آلمان و عثمانی در کرمان برای پایان بخشیدن به نفوذ عمال انگلیس در این منطقه و نیز موفقیت‌های اولیه آنان پرداخته‌ایم. فصل ششم به بحث در مورد اقدامات و فعالیت‌های عمال انگلیس در طول جنگ جهانی اول در کرمان و تشکیل نیروی نظامی انگلستان تحت عنوان «تفنگداران جنوب ایران» یا «پلیس جنوب» و اقدامات خصمانه و سرکوبگرانه این نیرو در منطقه، اختصاص یافته است.

بخش پایانی را به معرفی حکام کرمان در دوره مشروطه، احوال و آثار «اندیشمندان و آزادیخواهان کرمان در صدر مشروطیت» و «نمایندگان کرمان در پنج دوره قانونگذاری» اختصاص داده‌ایم و نهایتاً در بحثی تحت عنوان نتیجه به ارائه تصویری کلی از اوضاع و احوال کرمان در دوره مورد بحث پرداخته‌ایم. از میان منابع مهم تاریخ کرمان در دوره قاجار یعنی «تاریخ بیداری ایرانیان» تألیف ناظم‌الاسلام کرمانی، «تاریخ کرمان» تألیف وزیری کرمانی، «فرماندهان کرمان» تألیف احمدی کرمانی و «رساله کاتب کرمانی» که نویسنده آن ناشناخته است و آقای دکتر باستانی باریزی آن را تصحیح و ضمیمه چاپ چهارم فرماندهان کرمان نموده‌اند، متأسفانه هیچکدام به تاریخ کرمان پس از انقلاب مشروطیت نپرداخته‌اند. تاریخ کرمان و فرماندهان کرمان تا قبل از مشروطیت را بیان کرده‌اند و تاریخ بیداری و رساله کاتب هم تنها وقایع کرمان در آستانه انقلاب مشروطیت را شرح داده‌اند. بنابراین پرداختن به تاریخ کرمان پس از مشروطیت مستلزم مراجعه به نوشته‌های پراکنده در منابع مختلف و اسناد کتبی باقیمانده از این دوره می‌باشد.

در پایان مراتب سپاس و امتنان خویش را نسبت به اساتید بزرگوار گروه تاریخ دانشگاه فردوسی مشهد آقای دکتر حسین الهی و مرحوم دکتر ابوالفضل نبئی و سایر عزیزانی که در تألیف این اثر از یاری و همکاری دریغ ننموده‌اند، ابراز می‌دارم.